

УТИЦАЈ ИЗБОРА СПОЉНОПОЛИТИЧКИХ СТРАТЕГИЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ НА РАЗВОЈ ЊИХОВИХ БИЛАТЕРАЛНИХ ВОЈНИХ ОДНОСА

Чедо Д. Спасојевић¹

Достављен: 17.04.2024.

Језик рада: Српски

Кориговано: 09.05.2024. и 04.06.2024.

Тип рада: прегледни рад

Прихваћен: 03.07.2024.

DOI број: 10.5937/vojdelo2403015S

У комплексном систему међународних односа и актуелној геополитичкој архитектури на глобалном нивоу, државе, у складу са својим економским, војним и другим потенцијалима, врше избор спољнополитичких стратегија. Посебан изазов по питању тог избора имају мале државе, због својих ограничених капацитета. Иако у научној јавности постоје бројне класификације спољнополитичких стратегија малих држава, оне се суштински могу свести на две: избор заштитника (у виду савеза или моћне државе) или проглашење неутралности. Различит избор малих држава по овом питању често може бити и једна од препрека у развоју њихових међусобних односа, имајући у виду да одабир одређене спољнополитичке стратегије подразумева акције које су често супротстављене интересима друге земље. То се нарочито односи на развој односа у осетљивим сегментима спољне политике малих држава, као што су одбрана и безбедност.

Предмет рада је управо анализа овог феномена на конкретном примеру, односно сагледавање утицаја различитог одабира спољнополитичких стратегија Србије и Црне Горе на развој њихових међусобних војних односа, у периоду од дисолуције Државне заједнице Србија и Црна Гора. Циљ овог рада јесте да се утврди евентуална повезаност некомплементарности спољнополитичких курсева Србије и Црне Горе са динамиком у развоју њихове билатералне војне сарадње. Основна хипотеза је да избор стратегије заштитника Црне Горе кроз чланство у НАТО-у и стратегије војне неутралности Србије, представљају озбиљну препреку у развоју њихових свеукупних, а посебно војних односа. Користећи методе анализе садржаја, анализе дискурса и компаративну методу, у раду се настојало да се докаже постојање повезаности осцилација у билатералним војним односима између Србије и Црне Горе са динамиком у избору њихових спољнополитичких стратегија. Биће показано да

¹ Војска Србије, Генералштаб Војске Србије, Београд, Република Србија, Е-mail: cedospasojevic@gmail.com, <https://orcid.org/009-002-2835-6597>.

су поступци које је Црна Гора предузимала у оквиру профилисања своје спољнополитичке стратегије и напора да постане чланица НАТО-а директно утицали на слабљење динамике у јачању билатералних војних односа са Србијом, као и да неутрална војна политика Србије и њен отклон од атлантских интеграција отежавају побољшање тих односа.

Може се закључити да ће овако детерминисани односи остати доминантни и у наредном периоду, без обзира на повремено јавно исказане намере обе државе за међусобно унапређење билатералне војне сарадње, а посебно у условима актуелне поларизације у односима између великих сила након почетка рата у Украјини, почетком 2022. године.

Кључне речи: међународни односи, спољна политика, спољнополитичке стратегије, билатерална војна сарадња, мале државе, Србија, Црна Гора, војна неутралност, НАТО.

Увод

У теорији о међународним односима, у делу који се бави спољнополитичком анализом, посебна пажња је посвећена избору спољнополитичких стратегија малих држава. Њихова позиција је отежана имајући у виду да мале државе немају велику моћ и, као такве, морају да проналазе друге начине да заштите своје националне интересе. Неретко државе које припадају корпусу малих држава имају и бројне унутрашње проблеме, који отежавају њихову ионако независну позицију у међународном окружењу, попут сецесионизма, етничких и религијских сукоба, пограничних спорова са суседима и слично. У зависности од геополитичких околности, њихове позиције у регионалном окружењу, отворених унутрашњих питања и других фактора, мале земље врше одабир спољнополитичких стратегија које на најбољи начин штите њихове националне интересе. Свака од њих бира стратегију која је најадекватнија – од заштите путем чланства у неком од савеза, одабира моћног заштитника кроз стратешка партнерства, преко политичке и/или војне неутралности, неутрализма, несврстаности и слично. У регионима оптерећеним тешким историјским наслеђем, сукобима и отвореним идентитетским питањима, попут тзв. Западног Балкана, различит избор спољнополитичких стратегија може значајно утицати на развој међусобних односа између држава, а посебно у условима оштре поларизације између великих сила.

Дисолуцијом Државне заједнице Србија и Црна Гора, у мају 2006. године, дошло је до формирања две државе, које се према општеприхваћеним критеријумима у теорији о међународним односима могу сврстати у мале државе. У складу са новим околностима, и Србија и Црна Гора су биле пред изазовом како да детерминишу своје спољне политике у складу са тадашњим геополитичким окружењем. Спољнополитичка стратегија Србије, усмерена на евроатлантске интеграције још од тзв. „петооктобарских промена, губи замаха у 2007. години услед решавања тзв. „косовског питања” и постепено поприма обриси полити-

ке неутралности. С друге стране, Црна Гора заузима чврст евроатлантски курс, што је, у крајњем, резултирало њеним пуноправним чланством у НАТО-у, у јуну 2017. године. Овакав различит избор спољнополитичких стратегија, у условима постојања многобројних отворених питања између две земље, само је још више отежавао нормализацију свеукупних односа Србије и Црне Горе.

Циљ овог рада јесте да се сагледа колико је различит одабир спољнополитичких стратегија утицао на развој међусобних односа Србије и Црне Горе у једној посебно осетљивој области билатералних односа – области одбране.

Истраживачко питање било је да ли је, и у којој мери, некомплементарност спољнополитичких стратегија Србије и Црне Горе утицала на развој њихових билатералних војних односа. Циљ је да се кроз анализу сагледа да ли постоје одређене каузалности између фаза у стипулисању њихових спољнополитичких стратегија и динамике у развоју билатералне војне сарадње.

„Мале државе” и њихове спољнополитичке стратегије

У научној јавности постоји широка дискусија о критеријумима који одређују да ли нека земља припада корпусу малих држава. Највећи део расправе односи се на дефинисање њихове тзв. сићушности (*smallness*). Ванденбош малу државу дефинише као земљу која није у стању да се бори са великим силама под било каквим равноправним условима, односно истиче да је њена војна слабост чини дипломатски слабом, што у крајњем узрокује да нема значајну улогу у светској политици (Vandenbosch, 1964: 294). С друге стране, Кохен истиче да су мале државе оне чији су лидери свесни да, делујући сами или у малој групи, не могу да имају значајан утицај на међународни систем (Keohane, 1969: 296).

У овом раду термин „спољнополитичка стратегија” неће се користити у смислу документа којим се експлицитно дефинишу приоритети у домену спољне политике једне државе, већ на вишем степену општости, у смислу да се спољна политика може дефинисати и као стратегија или приступ који је изабрала национална влада ради достизања својих циљева у релацијама са другим ентитетима (Smith et al., 2016: 14). Постоје многобројне класификације спољнополитичких стратегија којима прибегавају мале државе. Виберг идентификује: билатерални савез са великом силом, савез две или више малих држава, чланство у мултилатералном савезу око једне или више великих сила, несврстаност која има за циљ неутралност у било којем рату и несврстаност без било каквих уопштених опредељења за неутралност (Wiberg, 1987: 343). С друге стране, Гајић класификује стратегије на следећи начин: балансирање кроз удруживање насупрот потенцијалној претњи, придруживање великој сили, проглашавање неутралности или прибегавање тзв. „стратегији врдања” (Gajić, 2020, pp. 70-73).

Једна од спољнополитичких стратегија којој мале државе прибегавају јесте и учлањење у међународне савезе. Према Волту (Walt, 1985: 4), приступање алијансама се најчешће посматра као одговор на претње, јер када уђу у алијансу државе могу или да балансирају као савезник ради заштите од главног извора

претњи или да буду савезник са државом која представља највећу претњу (тзв. *bandwagon*). Лејк сматра да подређене државе (*subordinate states*) имају користи од таквог политичког поретка на најмање три начина: њихова безбедност и територијални интегритет су побољшани, својинска права у земљи, а посебно у иностранству, јасније су дефинисана и заштићена, као и усвајање општих стандарда међународног понашања (Lake, 2009, pp. 8–9).

Насупрот томе, део земаља избегава прикључење савезима и бира једну од стратегија којом се не заузимају стране у надметању великих сила, а коју уопштено можемо назвати политиком неутралности. Према Новаковићу, признање статуса неутралности може се установити формално путем међународних уговора, билатералних уговора, преко мултилатералних декларација или признањем од међународних тела, или признање може бити неформално на основу спољне политике државе и вредности које промовише (Novakvić, 2011: 16).

Спољнополитичке стратегије Републике Србије

Након 2000. године, спољнополитички курс СР Југославије, а од 2003. године и Државне заједнице Србија и Црна Гора, имао је изразито евроатлантски карактер. Према појединим ауторима, период од 2000. до 2003. године био је, на неки начин, својеврстан продор у демократизацију и отварање Србије према Западној Европи, повратак у Уједињене нације (УН), Организацију за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) и Савет Европе (Jagiello, 2016, pp. 165–185). Убрзо након дисолуције државне заједнице, Србија је, у децембру 2006. године, постала чланица Партнерства за мир. Многи су предвиђали да ће се, заједно са осталим земљама источне Европе, Србија придружити институцијама евроатлантске заједнице, као што су ЕУ и НАТО (Vuksanović, 2021: 1).

Међутим, услед подршке политичког Запада једностраном проглашењу независности тзв. „Државе Косово“, дошло је до застоја у европским интеграцијама, као и одклона од даљих атлантских интеграција. У том контексту, Србија је, 2007. године, у оквиру Резолуције Народне скупштине о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије, једним њеним ставом унилатерално прогласила војну неутралност (2007). Након једностраног проглашења независности тзв. „Државе Косово“, у фебруару 2008. године, као и њеног признања од водећих земаља политичког Запада, била је принуђена да покуша да редифинише спољнополитички курс. У том смислу је, као нова спољнополитичка стратегија, дефинисана концепција тзв. „четири стуба спољне политике“ – ЕУ, Руска Федерација, САД и Кина (Petrović & Djukanović, 2012, pp. 187–193).

Избором концепта војне неутралности, Србија од 2008. године покушава да води изbalансирану спољну политику, којом се настоји да се помире потребе земље за даљим економским развојем кроз процес европских интеграција и сарадњу са водећим земљама политичког Запада, са очувањем статуса АП Косово и Метохија у свом саставу, сигурним снабдевањем енергентима и развојем инфраструктуре кроз сарадњу са Руском Федерацијом и Кином. Треба имати у виду да војна неутралност Србије не подразумева сталну неутралност, која

као правни институт међународног права мора бити заснована на међународном споразуму, већ се ради о унилатералној политичкој одлуци која извире из државног суверенитета. Може се рећи да се суштински ради о импровизацијама тзв. концепције „четири стуба спољне политике”. Део научне јавности сматра да се, у складу са одређеним спољнополитичким збивањима, распоред ових стубова спољне политике неретко мењао тако што су поједини пре(наглашавани) у складу са за(датом) међународном спољнополитичком ситуацијом (Djukanović, 2020: 127). Када се говори о ограничењима Србије за дубљу интеграцију у заједничке одбрамбене структуре ЕУ, поједини аутори сматрају да су оне делом повезане са политичким и економским условима, а мањим делом и са оперативним могућностима Војске Србије (Cvetković, 2022: pp. 11). Србија је наставила сарадњу са НАТО-ом, тако да је 2011. године Северноатлантски савет (НАС) одобрио Индивидуални програм сарадње са Србијом (IPAP). С друге стране, иако су европске интеграције остале и даље статешки циљ Србије, у појединим периодима долазило је до јачања билатералне сарадње са Руском Федерацијом, попут потписивања декларације о статешком партнерству две земље у 2013. години, блокирања резолуције у СБ УН од стране Русије којом је покушано да се Србија осуди за геноцид у Сребреници у 2015. години, донација и куповине војне опреме из Руске Федерације за потребе Војске Србије од 2018. године, извођења заједничких војних вежби и друго (Baranov i Rašković-Talović, 2019: pp. 205-206). Такође, Србија у 2013. години стиче статус посматрача у Организацији договора о колективној безбедности (ОДКБ). Поред тога, у периоду од 2012. године долази до јачања билатералне сарадње Србије и Кине у области економије и инфраструктуре, у оквиру кинеског пројекта Појас и пут и формата 16+1. У делу научне јавности постоји мишљење да је Србија, уз Мађарску, постала земља која геополитички и економски подржава експанзију кинеског утицаја у Југоисточној Европи (Proroković, 2023: 300). Неки аутори сматрају да је војна неутралност Србије ближе одређена 2019. године у Стратегији националне безбедности и Стратегији одбране (Radojević, Knežević i Bojanić, 2023: pp. 22).

Сукоб у Украјини, почетком 2022. године, изазвао је заоштравање односа између политичког Запада и Руске Федерације, што је био нови изазов за одржавање конзистентности мултивекторског курса спољне политике Србије. Иако се Србија придружила резолуцији УН која осуђује „руску агресију” на Украјину, политички Запад, пре свега САД и земље ЕУ, и даље инсистирају на увођењу санкција Руској Федерацији. Неувођење тих санкција утицало је на смањење процента усаглашености спољне политике Србије са Заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ, што је озбиљна препрека у даљој динамици европских интеграција, које су стратешки спољнополитички циљ Србије.

Спољнополитичке стратегије Црне Горе

Након раздруживања са Србијом у 2006. години, могло се наслутити да ће црногорски спољнополитички курс бити усмерен према евроатлантским интеграцијама. У почетном периоду по конституисању нове државе, 2006. године, изгледало је да ће Црна Гора донекле покушати да одржава баланс између великих

сила, имајућу у виду да је Руска Федерација признала независност Црне Горе само осам дана по њеном проглашењу. Такође, одмах по стицању независности, када Црна Гора пролази кроз фазу тзв. „инвестиционог бума“, долази до великог уплива руског капитала у виду куповине фирми и некретнина, као и инвестиција (Gardašević, 2018: 65). Међутим, Црна Гора је већ 2006. године, у својим документима који дефинишу њену спољнополитичку стратегију, јасно заузела евроатлантски курс. У документу „Спољнополитички приоритети Црне Горе“ из 2006. године, она је, као први приоритет, дефинисала интеграцију у ЕУ и НАТО (2006). Такође, у свом првом Уставу из 2007. године исказала је своју јасну приврженост европским и евроатлантским интеграцијама (2007). Поједини аутори сматрају да је један од фундамената Црне Горе управо овако дефинисана спољна политика још од 1997. године (Djukanović, 2019: 135).

Политички односи Црне Горе и Руске Федерације почели су озбиљније да се нарушавају након анексије Крима од стране Русије у 2014. години, када се Црна Гора придружила санкцијама ЕУ, а посебно када је ушла у завршну фазу ка чланству у НАТО-у. До нове кулминације у односима долази након што је осудила Руску Федерацију да је стајала иза тзв. „државног удара“ у Црној Гори 2016. године.

Црна Гора је, у јуну 2017. године, постала чланица НАТО-а, иако о тако важном питању није одржан референдум. Такође, према истраживању јавног мњења Црне Горе које је спровео Центар за демократију и људска права (CEDEM) у јуну 2017. године, таква одлука није имала подршку већине становништва, односно 39,8% је било против у односу на 38,7% за улазак у НАТО, уз 21,5% неопредељених (2017). У складу са својим чланством у НАТО-у, Црна Гора је предузела низ акција ради даље афирмације у оквиру алијансе. Припадници Војске Црне Горе су одмах по учлањењу у НАТО, током 2018. године, започели своје ангажовање у Мултинационалној борбеној групи НАТО-а у Летонији, као делу ојачаног присуства на истоку (*Enhanced Forward Presence - eFP*), и у саставу КФОР-а на АП КиМ, као и у мисији НАТО-а у Ираку. Треба имати у виду да су црногорски војници у периоду од 2010. до 2020. године били ангажовани у мисији НАТО-а и пре званичног чланства у наведеној алијанси, односно у Авганистану (*ISAF* и „Одлучна подршка“). Рат у Украјини донео је Црној Гори нове обавезе у оквиру ојачања источног крила НАТО-а, тако да се припадници Војске Црне Горе од 2023. године ангажују и у саставу Мултинационалне борбене групе појачане будности у Бугарској (*Enhanced Vigilance Activities-eVA*). Црна Гора је у свом годишњем извештају о пресеку стања у Министарству одбране Црне Горе у 2023. години, у оквиру предлога приоритета за 2024. годину, исказала своју посвећеност систему колективне безбедности у оквиру чланства у НАТО-у кроз наставак ангажовања у Мултинационалној борбеној групи у Летонији, као делу ојачаног присуства НАТО-а на истоку (*eFP*), и Борбеној групи појачане будности у Бугарској (*eVA*), као и мисијама у Ираку и АП КиМ (2023).

Обавезе Црне Горе, које проистичу из чланства у НАТО-у, као и усаглашавање њене спољне политике са Заједничком спољном и безбедносном политиком ЕУ, суштински су стипулисали спољнополитички курс према Руској Федерацији након почетка рата у Украјини. Црна Гора је осудила агресију Руске Федерације на Украјину и придружила се свим санкцијама ЕУ. Послала је Украјини помоћ у

наоружању и опреми током 2023. године (2023), чиме су политички односи са Руском Федерацијом спуштени на најнижи ниво. Црногорска посвећеност подршци Украјини у рату против Русије исказана је и током посете адмирала Бауера, председавајућег Војног комитета НАТО-а Црној Гори, током јануара 2024. године, када је министар одбране Краповић изјавио да ће се војна и политичка подршка Црне Горе Украјини наставити док год буде потребно (2024).

Препреке у јачању билатералних војних односа између Србије и Црне Горе услед различитог избора спољнополитичких стратегија

Међусобни односи Србије и Црне Горе су непосредно пре, а посебно након референдума 2006. године, били оптерећени бројним нерешеним проблемима, од којих су најкомплекснија идентитетска питања настала током изградње постреферендумске црногорске државе.

Приликом сагледавања билатералних војних односа две земље треба имати у виду да су и Србија и Црна Гора, након 2000. године у оквиру СР Југославије и Државне заједнице Србија и Црна Гора, а од 2006. године као засебне државе, изабрале спољнополитичку стратегију заштите кроз чланство у савезу, у овом случају ЕУ и НАТО. Међутим, отклон Србије од атлантских интеграција, услед првокласног унутрашњег и спољнополитичког питања, односно једнострано проглашене независности тзв. „Државе Косово“, и постепени заокрет према политици војне неутралности након 2007. године, у односу на изразито атлантски оријентисану спољну политику Црне Горе, успорили су динамику у развоју билатералне војне сарадње између две земље. Сарадња у домену одбране у наведеном периоду била је техничког карактера. Билатерални војни односи су били на занемарљивом нивоу, о чему сведочи и изјава тадашњег вршиоца дужности начелника Генералштаба Војске Црне Горе вицеадмирала Самарџића, у октобру 2008. године, да је сарадња са Војском Србије слаба, као и да Војска Црне Горе жели да има много бољу сарадњу него што је била до тада (2008).

У исто време када је црногорски вршилац дужности начелника Генералштаба изразио жељу за унапређењем сарадње са Војском Србије, дошло је до озбиљног захлађења односа између две земље, због тога што је Црна Гора, у октобру 2008. године, признала једнострано проглашену независност тзв. „Државе Косово“. Овакав поступак тадашњих политичких елита Црне Горе, иако без подршке већине становништва и очекиваног референдума имајући у виду овако важно питање, био је схваћен као „забијање ножа у леђа Србији“, како је то окарактерисао тадашњи министар спољних послова Србије Јеремић (2008). Део јавности је сматрао да је оваква одлука Црне Горе донесена ради убрзања њеног пријема у НАТО, а у складу са изабраном спољнополитичком стратегијом и под притиском САД (2008).

Без обзира на захлађење односа услед црногорског признања једнострано проглашене независности тзв. „Државе Косово“ у 2008. години, спољнополитичка

стратегија Србије остављала је простора за даљи развој сарадње са Црном Гором. Позитиван сигнал да се иде ка нормализацији односа две земље, па тако и у војној сфери, била је посета тадашњег министра одбране Шутановца Црној Гори у фебруару 2009. године. Узвратна посета министра одбране Црне Горе Вучинића Србији реализована је у априлу 2010. године. Прва званична посета тадашњег начелника Генералштаба Војске Црне Горе, вицеадмирала Самарџића Србији реализована је у септембру 2009. године. Тадашњи начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Милетић реализовао је узвратну посету Црној Гори у октобру 2010. године. Оживљавање билатералне војне сарадње између две земље кренуло је обазриво, што се може закључити по темама које су биле доминантне током разговора начелника генералштабова две земље, а тичале су се, углавном, регионалне сарадње.

Црна Гора је ради што бржег добијања чланства у НАТО повлачила одређене потезе који нису имали позитиван утицај на изградњу поверења између две земље, попут посете тадашњег начелника Генералштаба Војске Црне Горе вицеадмирала Самарџића тзв. „Држави Косово“ у јулу 2013. године. И поред спорних питања постојали су покушаји да се задржи континуитет у развоју билатералних војних односа две земље, тако да је тадашњи начелник Генералштаба Војске Црне Горе адмирал Самарџић посетио Србију у децембру 2014. године. Припадници Војске Црне Горе су 2016. године учествовали на првој мултинационалној вежби у Србији под називом „Платинасти вук 16“.

Стицањем чланства Црне Горе у НАТО, у јуну 2017. године, и формално је потврђен њен избор спољнополитичке стратегије заштите у виду чланства у савезу. То је подразумевало обавезе Црне Горе да у потпуности спроводи политику НАТО-а, која је често била у супротности са виталним националним интересима Србије. Тако је ангажовање припадника Војске Црне Горе у саставу КФОР-а на АП КиМ изазвало оштре реакције званичника Србије. Још један у низу контроверзних поступака било је и учешће војног изасланика Црне Горе у Хрватској на обележавању тзв. „хрватског Дана победе“ у августу 2018. године у Книну (2018). Такође, тадашњи начелник Генералштаба Војске Црне Горе генерал Дакић посетио је тзв. „Државу Косово“ у мају 2019. године (2019). Сва та дешавања личила су на покушај афирмације Црне Горе у оквиру НАТО заједнице након ступања у њено чланство.

Након парламентарних избора у Црној Гори, у августу 2020. године, очекивало се да ће у одређеној мери доћи до озбиљнијег побољшања свеукупних односа две земље. Како је и било очекивано, Црна Гора није променила своју спољнополитичку стратегију, али се ипак предвиђало да ће две земље пронаћи начина, како за јачање међусобних односа, тако и за билатералну војну сарадњу. Посета тадашњег премијера Црне Горе Кривокапића Србији у новембру 2021. године, као и две донације вакцина против пандемије вирусне инфекције COVID-19 Србије Црној Гори исте године, уз сусрет тадашње премијерке Србије Брнабић са Кривокапићем у Подгорици исте године, дали су импулс за даљи развој свеукупних односа две земље. И тадашњи министар одбране Стефановић имао је низ сусрета са министарком одбране Црне Горе Ињац. Исте године отворено је и Изасланство одбране Србије у Црној Гори, што је била снажна

порука Србије да је отворена за јачање билатералне војне сарадње са Црном Гором. Међутим, политичка криза у Црној Гори није дозвољавала озбиљнију промену курса према Србији.

Нови председнички и парламентарни избори у Црној Гори, у марту и јуну 2023. године, дали су нова очекивања за побољшање односа две земље. Црна Гора је и даље задржала дотадашњу спољнополитичку оријентацију, без отварања осетљивих питања у односима са Србијом, попут отпризнавања тзв. „Државе Косово” или дезангажовања из КФОР-а. Нови председник Црне Горе Милатовић посетио је Србију у јулу 2023. године. Иако након формирања нове политичке власти у Црној Гори није дошло до конкретнијих помака у развоју билатералне војне сарадње између две земље, поједине изјаве новог министра одбране Краповића, у контексту афирмације српско-црногорских односа, давале су простора за њено побољшање. Тако је црногорски министар одбране, у јануару 2024. године, изјавио да сматра да у Црној Гори нема малигног утицаја из Србије (2024). Такође, министар Краповић је током учешћа на састанку министара одбране земаља чланица НАТО-а у Бриселу, у фебруару 2024. године, изјавио да је Подгорица спремна за продубљивање сарадње са Србијом (2024).

Без обзира на постепену промену реторике према Србији, којом се стварају услови за изградњу односа две земље, различит избор спољнополитичких стратегија Србије и Црне Горе, као малих држава, остаће и даље озбиљна препрека за јачање сарадње и у области одбране. У прилог томе говори и изјава министра одбране Краповића, на поменутом састанку министара одбране земаља чланица НАТО-а, да поштује неутрални пут Србије, али и да, с друге стране, очекује да се поштују одлуке Црне Горе као чланице НАТО-а (2024). Спољнополитичка стратегија Црне Горе подразумеваће и даље доношење одлука у складу са водећим државама НАТО-а, које ће неретко бити на штету националних интереса Србије, а посебно у контексту решавања тзв. „косовског питања”. Избор такве стратегије у крајњем ће се негативно одразити и на динамику сарадње у области одбране између две земље. То је посебно видљиво у условима заоштравања односа великих сила на глобалном нивоу, а нарочито након почетка сукоба у Украјини. Иако спољнополитичка стратегија војне неутралности Србије даје простора за јачање билатералне војне сарадње са Црном Гором, сва је прилика да политички Запад неће дозволити зближавање две земље у овој осетљивој области међусобних односа. Стога ће у оваквој констелацији односа сарадња Србије и Црне Горе у области одбране тежишно наставити да се развија као и до сада, кроз заједничко учешће у раду регионалних иницијатива или кроз реализацију активности нижег интензитета, попут учешћа на кратким курсевима, семинарима и слично.

Закључак

Свеукупни политички односи Србије и Црне Горе, након дисолуције државне заједнице у 2006. години, нису до сада успели да достигну ниво који је очекиван, имајући у виду историјске везе два народа, етничку, религијску и језичку блискост. Неподударност спољнополитичких стратегија може бити један од узрока за овакав низак ниво билатералних односа две земље.

Србија и Црна Гора су изабрале различите спољнополитичке стратегије које нису комплементарне. Спољнополитичка стратегија Србије, која се ослања на војну неутралност, даје више простора и отворености за унапређење билатералних војних односа између две земље. Такође, Србија има интерес да унапређује сарадњу са Црном Гором у свим областима, па тако и у области одбране, имајући у виду да у Црној Гори живи многобројна српска заједница. Концепт војне неутралности Србије нема ограничења по питању унапређења билатералних војних односа са Црном Гором, јер она допушта сарадњу са свим земљама и на истоку и на западу. С друге стране, црногорски избор спољнополитичке стратегије заштите кроз систем колективне безбедности, односно чланство у НАТО-у, отежава унапређење билатералне војне сарадње са Србијом. Црна Гора безусловно усклађује своје спољнополитичке одлуке са важећим дискурсом у оквиру НАТО-а, што подразумева и поступке који често нису у складу са највишим националним интересима Србије, попут признања једнострано проглашене независности тзв. „Државе Косово”. Оваква констелација односа на неки начин ограничава простор за јачање билатералних војних односа између Србије и Црне Горе, иако је након промена на црногорској политичкој сцени током 2020. године, а нарочито у 2023. години, дошло до извесног помака у развоју свеукупних политичких односа. Отпочњање рата у Украјини, у фебруару 2022. године, када долази до оштре поларизације у односима између политичког Запада и Руске Федерације, само је још више отежало унапређење билатералне сарадње две земље, а посебно у војној сфери.

Може се закључити да постоји одређена каузалност између фаза у одабиру спољнополитичких стратегија Србије и Црне Горе и динамике у развоју њихових билатералних војних односа. У периоду од дисолуције државне заједнице 2006. године, било је покушаја да се билатерална војна сарадња између две земље оживи и унапреди, пре свега путем заједничког учешћа у регионалним иницијативама и пројектима. Међутим, спољнополитичка оријентација Црне Горе то није дозвољавала, јер су, у складу са њом, неретко доношене одлуке које су грубо задирале у унутрашња питања Србије, пре свега по питању АП Косово и Метохија. Поред тога, неповерење политичког Запада према војној неутралности Србије, као и актуелни дискурс водећих земаља НАТО-а према Србији као „руском играчу” у региону Балкана, додатно ограничавају простор Црној Гори за јачање билатералне војне сарадње са Србијом.

Литература

- [1] Baranov, A., Rašković-Talović, V. (2019). Геополитическое значение России для безопасности на Балканах [Geopolitical significance of Russia for security in the Balkans]. *Politika nacionalne bezbednosti*, Godina X, vol. 17 broj 2/2019, 189-216, <https://doi.org/10.22182/pnb.1722019.9>.
- [2] Crna Gora podržava učlanjenje Kosova u NATO. (2019). *Politika*. Preuzeto 23. decembra 2023. sa <https://www.politika.rs/sr/clanak/430536/Crna-Gora-podrzava-uclanjenje-Kosova-u-NATO>.
- [3] Crna Gora u Ukrajinu poslala naoružanja i opremu vrednih deset miliona evra. (2023). *Politika*. Preuzeto 02. januara 2024. sa <https://www.politika.rs/scc/clanak/537079/Crna-Gora-u-Ukrajinu-poslala-naoruzanja-i-opreme-vrednih-deset-miliona-evra>.
- [4] Crnogorska Vojska želi bolju saradnju. (2008). *Politika*. Preuzeto 22. decembra 2023. sa <https://www.politika.rs/sr/clanak/58139/Crnogorska-Vojska-zeli-bolju-saradnju>.
- [5] Crnogorsko priznanje Kosova nož u leđa Srbiji. (2008). *Politika*. Preuzeto 06. januara 2024. sa <https://www.politika.rs/sr/clanak/58342/Crnogorsko-priznanje-Kosova-noz-u-leda-Srbiji>.
- [6] Cvetković, N. (2022). Zajednička bezbednosna i odbrambena politika Evropske unije i spremnost Republike Srbije za integraciju. *Vojno delo*, 5/2022, DOI broj: 10.5937/vojdela2205001C.
- [7] Djukanović, D. (2019). Kontinuitet vanjske politike Crne Gore od 1997. godine: uspesi i izazovi u: Zoran Stojanović (ur.). *Spoljna politika Crne Gore – istorija i savremenost*. Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, knjiga 50.
- [8] Djukanović, D. (2020). Balkan na posthladnoratovskom raskršću (1989-2020), drugo dopunjeno izdanje, *Službeni glasnik*.
- [9] Gajić, A. (2020). Bezbednosne strategije malih država u savremenom svetu: slučaj Srbije. *Politika nacionalne bezbednosti*, godina XI, vol. 19, broj 2/2020, 63-87, <https://doi.org/10.22182/pnb.1922020.3>.
- [10] Gardašević I. (2018). Russia and Montenegro: How and Why a Centuries Old Relationship Ruptured. *The Quarterly Journal*, no. 1, 61-75, <https://doi.org/10.11610/Connections.17.1.04>.
- [11] Informacija - Presjek zatečenog stanja u Ministarstvu odbrane na dan 31.10.2023, sa ocjenom stanja i predlogom mjera i Predlog prioriteta za pripremu Programa rada Vlade za 2024. godinu. (2023). *Sajt Vlade Crne Gore*. Preuzeto 30. januara 2024. sa <https://www.gov.me/dokumenta/f5b95af7-9cbb-4bfd-a9b8-2ed3e7ffdd63>.
- [12] Jagiełło, S. A. (2016). Foreign and Security Policy of the Republic of Serbia u: Republika Serbii - Aspekty polityki wewnętrzej i międzynarodowej. University of Wrocław, 165-185.
- [13] Keohane, Robert O. (1969). „Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics”. *International Organization*, 23 (2), 291-310.
- [14] Lake, D. A. (2009). *Hierarchy in International Relations*. Cornell University Press.

[15] Ministar odbrane Crne Gore: Nema malignog uticaja iz Srbije. Brod „Jadran” je naše vlasništvo. (2024). N1. Preuzeto 22. januara 2024. sa <https://n1info.rs/region/ministar-odbrane-crne-gore-nema-malignog-uticaja-iz-srbije-brod-jadran-nase-vlasnistvo/>.

[16] Ministar odbrane Crne Gore obećao nastavak pomoći Ukrajini. (2024). Novi Magazin. Preuzeto 28. januara 2024. sa <https://novimagazin.rs/svet/region/314424-ministar-odbrane-crne-gore-obecao-nastavak-pomoci-ukrajini>.

[17] Novaković, I. (2011). Koncept neutralne države. Institut za međunarodnu politiku i privredu, UDK: 327(1-652)+(497.11), Bibliid 0543-3657, 62 (2011), Vol. LXII, br. 1141, 5-20.

[18] Petrović, D., Đukanović, D. (2012). Stubovi spoljne politike Srbije – EU, Rusija, SAD i Kina. Institut za međunarodnu politiku i privredu.

[19] Političko javno mnjenje Crne Gore u junu 2017. godine. (2017). Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM). Preuzeto 25. januara 2024. sa <https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2017/07/CEDEM-Jun-2017-istrazivanje.pdf>.

[20] Proroković, D. (2023). Serbia's foreign policy and relations with Russia as one of the priorities. Institut za međunarodnu politiku i ekonomiju u Beogradu, Vol. LXXV, No. 2, 293-312, Doi: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2302293P>.

[21] Radojević, S., Knežević M.&Bojanić D. (2023). Politika neutralnosti i ulaganja u sistem odbrane. Vojno delo, 2/2023, DOI broj: 10.5937/vojdolo2302014R.

[22] Rezolucija Narodne skupštine o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka Republike Srbije. (2007). Sajt Vlade Republike Srbije. Preuzeto 17. januara 2024. sa <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729>.

[23] SAD očekuju da Crna Gora prizna Kosovo. (2008). Politika. Preuzeto 11. januara 2024. sa <https://www.politika.rs/sr/clanak/54400/SAD-ocekiju-da-Crna-Gora-prizna-Kosovo>.

[24] Smith, S., Hadfield A.&Dunne T. (2016). Foreign Policy, Theories, Actors, Cases. Third Edition. Oxford University Press.

[25] Spoljnopolitički prioriteti Crne Gore (2006). Sajt Počasnog konzulata Crne Gore u Odesi – Ukrajina. Preuzeto 24. januara 2024. sa <http://montenegroconsulate.kiev.ua/spoljno-politicki-prioriteti-crne-gore-2/?lang=me>.

[26] Ustav Crne Gore (2007). Sajt Skupštine Crne Gore. Preuzeto 21. januara 2024. sa <https://www.skupstina.me/me/ustav-crne-gore>.

[27] Vandebosch, A. (1964). The Small States in International Politics and Organization. The Journal of Politics, Vol. 26, No. 2, 293-312.

[28] Vojni izaslanik u Kninu – uobičajen diplomatski protokol. (2018). Politika. Preuzeto 23. decembra 2023. sa <https://www.politika.rs/sr/clanak/408739/Vojni-izaslani-u-Kninu-uobicajen-diplomatski-protokol>,

[29] Vuksanović, V. (2021). Systemic Pressures, Party Politics and Foreign Policy: Serbia Between Russia and the West, 2008-2020. Doktorski rad. The London School of Economics and Political Science.

[30] Walt, M. S. (1985). Alliance Formation and the Balance of World Power. International Security, Vol. 9, No. 4, (Spring, 1985), 3-43.

[31] Wiberg, H. (1987). The Security of Small Nations: Challenges. Journal of Peace Research, Vol. 24, 339-363.

[32] Zapadni Balkan tema NATO samita – Crna Gora spremna da unapredi vojnu saradnju sa Srbijom. (2024). Radio-televizija Srbije (RTS). Preuzeto 18. februara 2024. sa <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/5369472/zapadni-balkan-tema-nato-samita--crna-gora-spremna-da-unapredi-vojni-saradnju-sa-srbijom.html>.

Резиме

Различит избор спољнополитичких стратегија може бити озбиљна препрека у развоју свеукупних билатералних односа држава, без обзира на њихову историјску, етничку, религијску или језичку блискост. Некомплементарни спољнополитички курсеви могу удаљити једну од друге и државе чији народи имају снажну историјску и традиционалну повезаност, док, с друге стране, могу приближити земље које су имале озбиљне сукобе и тешко бреме историјског наслеђа.

Србија и Црна Гора нису до сада успеле да ниво билатералних односа подигну на очекиван ниво, након дисолуције државне заједнице у 2006. години. Разлози и узроци за овако неоправдано низак ниво међусобних политичких односа су различити и требало би да буду део детаљне и свеобухватне анализе. У овом раду анализирана је само једна од детерминанти која може бити значајна за профилисање билатералних односа Србије и Црне Горе, а то је њихов различит избор спољнополитичких стратегија. Две земље, према свим квалитативним и квантитативним критеријумима, припадају корпусу тзв. малих земаља (*small states*), које немају велику политичку, економску или војну моћ и, као такве, морају да пронађу начин да у комплексним геополитичким условима и услед јаког притиска великих сила, које су одувек имале своје интересе на Балкану, заштите своје националне интересе. Србија је, након кратког евроатлантског курса, одабрала спољнополитичку стратегију неутралности, због својих унутрашњих проблема, а пре свега решавања тзв. „косовског питања”. Оваквом спољнополитичком стратегијом она покушава да балансира између захтева за економским развојем кроз сарадњу са политичким Западом и императива да кроз одржавање веза са Руском Федерацијом, Кином и глобалним југом одржи позицију у одбрани свог суверенитета и територијалног интегритета. С друге стране, Црна Гора је изабрала спољнополитичку стратегију заштите у оквиру савеза кроз чланство у НАТО-у.

Овакво размимоилажење спољнополитичких курсева Србије и Црне Горе утицало је и на развој свеукупних односа две земље. У раду је анализиран један сегмент билатералних односа Србије и Црне Горе. Наиме, билатерални војни односи представљају врло осетљиву сферу свеукупних државних односа држава и захтевају висок степен поверења и заједничког консензуса. Стога је у раду настојано да се пронађу евентуалне каузалности између динамике у развоју билатералних војних односа између Србије и Црне Горе и различитих фаза у избору њихових спољнополитичких стратегија. Доказано је да те каузалности заиста

постоје, односно да ће некомплементарност спољнополитичких стратегија две земље бити и даље озбиљна препрека у достизању очекиваног нивоа билатералне војне сарадње, али и политичких односа Србије и Црне Горе, посебно у условима заоштравања односа између политичког Запада и Истока након почетка рата у Украјини у 2022. години. Штавише, заоштравање сукоба у међународној заједници само је додатно потврдило конзистентност спољнополитичких курсева Србије и Црне Горе, што још више отежава јачање њихових свеукупних политичких и билатералних војних односа.

Кључне речи: *међународни односи, спољна политика, спољнополитичке стратегије, билатерална војна сарадња, мале државе, Србија, Црна Гора, војна неутралност, НАТО.*

© 2024 Аутор. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodeło.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

